

Sandra Davidović
Andrijana Taskov

Primena principa izveštaja *Odgovornost za zaštitu* na humanitarnu intervenciju na Kosovu

Sažetak:

Autori u ovom radu analiziraju poštovanje principa humanitarne intervencije na primeru Kosova i Metohije. Najpre će se ukazati na izveštaj *Odgovornost za zaštitu* koji utemeljuje principe, razloge njegovog donošenja i njegov značaj. Potom, oslanjajući se na izveštaj, svaki princip će biti definisan pojedinačno. Prikupljanjem relevantnih podataka, autori će pokazati njihovu neostvarenost u slučaju Kosova. U skladu sa tim, pružiće odgovor na pitanje o opravdanosti humanitarne intervencije 1999. godine.

Ključne reči:

humanitarna intervencija, principi intervencije, Kosovo.

Na razmeđu dva milenijuma, sve češće preduzimanje vojnih humanitarnih intervencija okuplja javnost oko problema obezbeđivanja osnove za njihovo opravdano sprovođenje. Nepostojanje konsenzusa javnosti oko kriterijuma njihove opravdanosti dovelo je do inicijative Generalne skupštine Ujedinjenih nacija za formiranje Međunarodne komisije o intervenciji i državnom suverenitetu. Ova Komisija, formirana u organizaciji kanadske Vlade, čiji su članovi pravni, politički i vojni eksperti iz različitih zemalja, izradila je, decembra 2001. godine, studiju – izveštaj Generalnom sekretaru UN, po pitanju međunarodnog prava i opravdanosti korišćenja sile u humanitarnim intervencijama poznatu pod nazivom „*Odgovornost za zaštitu*“ (Report, 2001: VIII).

Komisija polazi od redefinisavanja suvereniteta – u novoj eri on ne podrazumeva samo kontrolu već i odgovornost, obavezu države da štiti prava i osigurava dobrobit svojih sugrađana. Ukoliko neka država svoju obavezu neće ili ne može da ispuni, međunarodna zajednica preuzima odgovornost da zaštiti građane. Na taj način, autori pravo na intervenciju prevode u odgovornost za zaštitu (Nakarada, 2008: 116). Dvanaest članova komisije je izrazilo zajedničko uverenje u pogledu odgovora na pitanje kome dati prednost – državnom suverenitetu ili zaštiti ljudskih prava. Jasno su se opredelili za prioritet ljudskih prava. Na ovaj način se odredila svrha izveštaja i njegova prevashodna namena- da se osnovanim intervencijama zaštite ljudski životi. Od temeljnog značaja za ovaj rad je obezbeđivanje osnovane intervencije. To se postiže precizno pobrojanim principima koji se uzimaju za nezaobilaznu osnovu procesne opravdanosti intervencije koja se preduzima:

17. Pravedan cilj,
18. Vojna intervencija kao poslednja mera,
19. Proporcionalnost upotrebljenih sredstava,
20. Razumni izgledi za uspeh,
21. Donošenje odluke od strane nadležnog organa.

Problematična je *procena stečenosti* navedenih principa u konkretnom slučaju. Rad izdvaja slučaj Kosova i na njemu istražuje ostvarenost prethodnih principa. Ukoliko se njima poslužimo kao kompasom, uočićemo da se intervencija ne može opravdati.

PRAVEDAN CILJ

Osnovna svrha intervencije, bez obzira na druge motive koje države intervencionisti mogu imati, mora biti zaustavljanje ili sprečavanje masovne ljudske patnje. Ispravna namera je bolje osigurana multilateralnim operacijama, jasno podržanim regionalnim mišljenjem i mišljenjem žrtava (Report, 2001: XII). „Treba dodati da pravedan cilj (razlog, namera) može biti jedino ostvaren na temelju nepristrasnih i preciznih informacija“ (Nakarada, 2008: 116). Šta treba uključiti u pojam masovne ljudske patnje da bi se odredila obuhvatnost principa? Izveštaj izričito navodi da se pod masovnom ljudskom patnjom podrazumevaju: A. veliki gubici ljudskih života, sa genocidnom namerom ili ne, koji su posledica namernog delovanja države, zanemarivanja problema ili nesposobnosti da država deluje; B. „etničko čišćenje“ velikih razmera sprovedeno nasilnim proterivanjem, činovima terora ili silovanjem (Report, 2001: XII). Opšte interesovanje za pojam genocida formira međunarodni kontekst za razvijanje prakse intervencionizma. „Interesovanje za humanitarni intervencionizam u bliskoj je vezi sa obnovljenom pažnjom koja se pridaje zločinu genocida“. Zagovornici intervencionizma naglašavaju da je u poslednjih

nekoliko ratova – u Ruandi, Sudanu i bivšoj Jugoslaviji – bilo genocidnog delovanja jedne etničke grupe prema drugoj, njoj potčinjenoj. Težina ovog zločina upravo ističe neophodnost odlučne akcije. Intervencionisti su se, u vezi sa ovim, pozivali na važnost međunarodno priznate Konvencije o genocidu iz 1948. u kojoj se kaže da genocid postoji kad god se deluje „sa namerom da se, u celini ili delimično, uništi nacionalna, etnička, rasna ili verska grupa.“ (Gibs, 2010: 13) Dakle, mora se pouzdano utvrditi da je na određenom području došlo do masovnih zločina i potom preduzeti odgovarajuće mere. Na Kosovu je „masakr“ u Račku uzet za neposrednog pokretača intervencije jer je, prema navodima zadovoljio kriterijum pravednog razloga.

Akcija policije u Račku je bila posledica pojačanih aktivnosti OVK od Oktobra 1998. do 15. januara 1999. god, kada je izvedena. To je bila antiteroristička akcija protiv terorističke organizacije OVK. Još 1998. godine je američki Stejt Department naveo OVK kao terorističku organizaciju (Gibs, 2010: 295). Zbog toga je, u skladu sa članom 51. Povelje Ujedinjenih nacija o individualnoj samoodbrani, Evropskom konvencijom o suzbijanju terorizma iz 1977, članom 97. i 139. Ustava Srbije, o zaštiti teritorijalnog integriteta i suvereniteta zemlje i nadležnosti vojske, borba protiv terorističke OVK utemeljena i legalna.

Da bi se obezbedila transparentnost, o planiranoj akciji su obavešteni posmatrači Kosovske verifikacione misije, televizijske ekipe Asošiejted pres-a i Rojters-a. Nakon završetka akcije, zauzimanjem rovova i bunkera oko sela, pripadnici policije su pronašli veliku količinu naoružanja i druge vojne opreme što ne ukazuje na „nenaoružane seljane i radnike“ kako je, pre bilo kakvog uviđaja, tvrdio šef kosovske verifikacione misije Vilijem Voker (Kranjc, 2009). Uviđaj nije mogao biti izvršen u naredna dva dana zbog blokade sela i kontinuirane paljbe sa okolnih brda. Za to vreme novinare je u selo dovodio Voker, gde su oni dobijali izjave od civila da su srpske snage ušle u selo, pretresle, izvele meštane u centar sela, razdvojile muškarce i žene, odvele muškarce koji su kasnije pronađeni u jarku nedaleko od centra sela (Kranjc, 2009). Vokerove neutemeljene tvrdnje i optužbe imale su za posledicu stvaranje lažne verzije događaja koja će, uprkos činjenicama, opstati i poslužiti kao opravdanje za intervenciju. Odgovornost medija je u ovom slučaju ogromna budući da su celokupnu sliku o događaju nekritički zasnovali na ličnom viđenju čoveka, u čiji se kredibilitet i profesionalnu etiku i tada sumnjalo.¹¹ Jedno od takvih viđenja

¹¹ Vilijem Voker se dovodi u vezu sa događajima u Salvadoru 1989. gde je on kao ambasador SAD rukovodio američkom pomoći koja je omogućila lokalnim vlastima ubistvo 6 vodećih intelektualaca u zemlji, jezuitskog sveštenika, njegove domačice i nje-ne ćerke. Voker je tada dao objašnjenje da su se gerilci preobukli u uniforme regularne vojske, kako bi krivica i odijum javnosti pao na državne organe vlasti. Zgroženom državnim sekretaru Bejkeru, predložio je da zarad održavanja dobrih odnosa sa El Salvadorom ne istražuju „prošle smrti, ma kako one gnusne bile“ (Čomski, 2000: 35).

je i izveštaj BBC-a, čiji je izveštač, Džeki Roland govorila da su ubijeni „obični ljudi, farmeri, radnici“. „Svima je pucano u glavu. Ubijeni su imali od 14 do 99 godina.“ (Rowland, 1999) Uprkos ometanju, uviđaj je nakon tri dana blokade, izvršen u pratnji pripadnika OEBS-a. Pronalazak oružja, pišalice mašine, pisanih naredbi komandanta OVK, njihovih fotografija u uniformama, paketa hrane i ostalih dokazi, jačaju pretpostavku da je reč o terorističkom uporištu (Simić, 2006: 28). Na obdukciji, u kojoj su učestvovali srpski sudsko-medicinski veštaci, dvojica beloruskih stručnjaka, dva predstavnika misije OEBS-a i eksperтни tim EU, sastavljen od finskih eksperata, donesen je zajednički zaključak da su svi poginuli od posledica ranjavanja u borbi i da nad njima nije bilo nikakvog drugog dejstva i tragova mučenja. Utvrđeno je da se radi o pripadnicima OVK. Zaključak je nedvosmislen, potpuno je negirana zvanična verzija događaja. Na konferenciji za štampu, koju su Evropska unija i OEBS organizovali 17. marta 1999. god., u Prištini u prostorijama OEBS-a, preko izveštaja forenzičara se prešlo, a potvrđeno je Vokerovo lično viđenje koje je ovoga puta, pod pritiskom iznela Helena Ranta, šef forenzičkog tima EU. Ona je ubistva etničkih Albanaca nazvala zločinom protiv čovečnosti, negirajući izveštaj, u čijem je donošenju učestvovala. Tek 2008. god., u svojoj autobiografiji, otkriva da je govorila pod pritiskom. „Voker je bio užasnut rezultatima naše istrage. Bila sam zbunjena i nisam bila spremna da mu odgovorim. To su bila tela terorista, srpskih vojnika i meštana. Ovaj izveštaj koji vam sada pokazujem nikada nije objavljen, a njegov sadržaj malo ko zna. Sada sam spremna da javno govorim o rezultatima istrage“ (Baranov i Zamislov, 2007). Da je Račak bila uspešna anti-teroristička borba, a ne masakr nad nenaoružanim civilima, potvrđuje odluka NATO-a da uvrsti ovu akciju u udžbenik za obuku specijalnih jedinica snaga alijanse kao primer vrsne antiterorističke akcije (Uskoković, 2009).

Iz prethodnog autori zaključuju da Račak nije predstavljao masakr nad nenaoružanim seljanima. Viđenje događaja kao masakra nad civilima zasnovano je na iskrivljenom izveštavanju moralno sumnjivog pojedinca, te ne zadovoljava kriterijum pouzdanog utvrđivanja zločina na osnovu nepristrasnih informacija. Na ovaj način, pretvaranjem legalne borbe protiv terorizma u masakr nad civilima, konstruisana je predstava o navodnoj zadovoljenosti navedenog principa, o postojanju legitimnosti za intervenciju.

VOJNA INTERVENCIJA KAO POSLEDNJA MERA

Drugi princip govori o tome da vojna intervencija može biti opravdana samo kao poslednja mera, kada su sve nevojne opcije prevencije ili mirnog rešavanja krize iscrpljene. Nemački kancelar Gerhard Šreder je u govoru u nemačkom Bundestagu tvrdio da „nijedan, ama baš nijedan pokušaj nije propušten da bi se postiglo mirno rešenje kosovskog sukoba“ (NIN, 2002). Pokušaja je bilo, no da bi se oni mogli smatrati nastojanjima da se postigne mir, neophodno je da

se miru iskreno stremilo. Atmosferi koja bi pogodovala opredeljenju za nevojnu opciju nikako nisu pogodovali nastupi pojedinih američkih zvaničnika u leto 1998. god., poput izjave generalnog sekretara UN Havijera Solane u kojoj je najavljivao skoriji završetak planova za intervenciju protiv SRJ (Simić, 2000: VIII). Kraha pregovora u Rambujeu se smatra ključnim u napuštanju ovog vida rešenja i konačnog opredeljenja za vojnu intervenciju, no njemu su prethodili i drugi „diplomatski neuspesi“. I njih je pratila vojna retorika, poput glasnog zalaganja za „humanitarnu intervenciju“ američke državne sekretarke Medlin Olbrajt a zatim i komandanta NATO-a Veslija Klarka (Gibs, 2010: 300). Ipak, bilo je i onih koji su se protivili toj opciji, te je kao kompromisno rešenje u Beograd poslat specijalni izaslanik SAD za Balkan- Ričard Holbruk. Najpre treba razmotriti neutralnost Holbrukovog delovanja, budući da se svodilo na sporazumevanje sa jednom stranom. Sukob između dve strane se sveo na ultimativno postavljanje zahteva jednoj strani, budući da predstavnici OVK nisu bili ni na koji način uključeni u pregovore. S obzirom na formulisanje konkretne vojne pretnje od strane NATO-a, tzv. upozorenje pred aktivaciju, jasno je da opredeljenje za diplomatiju nije bilo iskreno. Paradoksalno je ulagati napore u pregovaranja i ulagati sredstva u naoružavanje! Pored toga, takvo postupanje stvara osećaj pretnje drugoj strani, čime se prihvatanje sporazuma zasniva na pretnji, što protivreči Bečkoj konvenciji o ugovornom pravu (član 42). Uprkos okolnostima, nakon nekoliko dana pregovaranja, Milošević je prihvatio „neobični unilateralni prekid vatre“. Unilateralni, budući da je predviđao samo povlačenje snaga VJ i MUP-a Republike Srbije. Prema sporazumu, na KiM se upućuje 2000 posmatrača OEBS-a, a NATO dobija ovlašćenje da iz vazduha nadzire vojne aktivnosti na području KiM. Oktobra 28. Beograd je prijavio da je ispunio dogovor, što su potvrdili OUN i OEBS. (Gibs, 2010: 306). To je potvrdio i nemački oficir Klaus Nojman, kao ključni svedok tužilaštva na suđenju Miloševiću pred Haškim tribunalom (Gibs, 2010: 302). Albanska strana nije imala nikakav sporazum sa OEBS-om i stoga se nije smatrala obaveznom ni na kakav sporazum o primirju. Naprotiv, OVK je iskoristila sporazum za zauzimanje teritorije koje su napustili pripadnici jugoslovenske vojske, što u svojoj analizi potvrđuje Velt: Povlačenje srpskih snaga omogućilo je „OVK spektakularan povratak“ (Hofbauer, 2009: 107). Pod budnim okom OEBS-a, došlo je do naknadnog naoružanja i novog prodora neregularnih snaga OVK, čime je ova organizacija prekršila sopstvene principe, Završni akt iz Helsinkija 1975. godine, kojim se obavezala na „nepovredivost i poštovanje postojećih granica“ (Hofbauer, 2009:107). Rezultat ovakvog posredovanja bilo je snažnije antidiplomatskih metoda i početak osnovanih sumnji u težnje da se sukob mirno okonča. Da se rešenje želelo postići mirnim putem, posrednici bi se okrenuli uzroku propasti sporazuma. Umesto toga, ultimativno zahtevanje primirja upućivano samo jednoj strani, poprimilo je radikalne oblike na konferenciji u Rambujeu i tako pojačalo sumnju u iskrenost pokušaja da se izbegne vojno „rešenje“.

Pregovore u Rambujeu je inicirala Kontakt grupa nakon sastanka u Londonu 22. januara, na kome su usvojeni ključni principi za predstojeće „političko rešavanje krize“. Sporazum se stoga morao kretati u okviru datih principa. Oni su se svodili na davanje široke autonomije Kosovu i Metohiji, ali uz poštovanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta SRJ. Na samom početku pregovora američka državna sekretarka Medlin Olbrajt izjavila je na konferenciji za štampu da postoje samo tri moguća ishoda pregovora: ukoliko Srbi kažu NE ponuđenom dokumentu, a Albanci DA, NATO će bombardovati Srbe; ukoliko obe strane kažu DA, na KiM će biti raspoređeno 28.000 vojnika NATO-a; u slučaju da Srbi kažu DA, SAD će prestati da podržavaju OVK (Simić, 2000: VIII). Ovakav pristup ne stremi miru, a ispravno ga je opisao ministar inostranih poslova Češke, J. Dinštrib, da se „u Rambujeu nije radilo o sporazumu već o tome ko će ispasti kriv za neuspeh“ (Gibs, 2010: 301). Vojnom pretnjom koja je pratila pregovaranje, sila je stavljena iznad diplomatije, sila je prevladala međunarodno pravo. Međunarodno javno izričito zabranjuje upotrebu pretnje vojnom silom u međunarodnim pregovorima. Ugovor postignut pod pretnjom je ništavan, i u ovom slučaju prekršena je Bečka konvencija o ugovornom pravu. Sporazum koji je iznela Kontakt grupa imao je dva dela, civilni (politički) i vojni. Iako bi prema prvom, Kosovo imalo svoj ustav, koji bi imao primat nad ustavima Srbije i SRJ, zatim skupštinu, predsednika i vladu, jugoslovenska strana je izrazila spremnost da ga prihvati. Takođe je prihvaćeno prisustvo međunarodnih posmatrača i međunarodnih mirovnih snaga. Spremnost na prihvatanje političkog dela sporazuma, potvrdila je i Olbrajtova 20. februara (Gibs, 2010: 309). Ova fleksibilnost išla bi na ruku diplomatskom rešenju, da dva dana pre kraja prvobitni sporazum nije izmenjen, i u njega unet i vojni aneks (Aneks B), koji je doneo potpuno novi zahtev. Zahtev je podrazumevao: neograničen pristup snaga NATO celoj teritoriji SRJ, neograničeno stacioniranje, manevrisanje i besplatno korišćenje svih komunikacija, infrastrukture i objekata po slobodnoj sopstvenoj oceni, zatim, diplomatski imunitet i eksteritorijalnost koja ne poziva pripadnike NATO ni na jednu vrstu odgovornosti. Ovako sročeni pregovori bio je u suprotnosti sa navedenim principima Kontakt grupe, Poveljom UN i Ustavom SRJ. On je značio narušavanje suvereniteta Jugoslavije i okupaciju od strane NATO trupa. To potvrđuje zvanična istraga britanskog parlamenta koja je donela zaključak da „jugoslovenski zvaničnici nikako nisu mogli da prihvate ovaj Aneks, pošto bi on značio snažno narušavanje suvereniteta zemlje“. Postavljanje ovog ultimatum odbacuje tvrdnje o nefleksibilnosti srpske strane u pregovorima. Ono pokazuje nespremnost američke strane na bilo kakav kompromis, jer je upravo prisustvo NATO-a bila ključna prepreka rešenju, budući da je sa srpske strane više puta izražena spremnost na razmeštanje međunarodnog vojnog prisustva, pod okriljem UN i OEBS-a (Simić, 2000: VIII). Ako je cilj pregovora bio okončanje sukoba na Kosovu, čemu okupacija čitave teritorije SRJ? Dodatno, dokument albanske delegacije, u kome se potvrđuje da će „po

isteku prelaznog perioda od tri godine narod Kosova izraziti svoju volju kroz referendum“, dakle van okvira pomenutih principa, nije doveden u pitanje od strane predstavnika SAD i EU. Poslednji pokušaj da se spor reši „mirnim“ putem, inicirao je Holbruk, koji je 23. marta došao u Beograd gde je samo ponovio ultimatum iz Rambujea, pa smisao njegovog dolaska ostaje nejasan u kontekstu mirnog rešenja sukoba. Suštinu pregovora u Rambujeu, američki državni sekretar Henri Kisindžer objašnjava na sledeći način „Tekst sporazuma iz Rambujea, kojim je Srbija pozvana da prihvati NATO trupe na svojoj teritoriji, predstavljao je provokaciju, izgovor za početak bombardovanja. (...) To je bio loš diplomatski dokument koji se nikada nije trebalo pojaviti u toj formi“ (Daily telegraph, 1999).

Tok proceduralne analize pokazuje da se od početka pokušaja da se spor reši mirnim putem prvobitna namera da se zemlja bombarduje, više puta izražena kroz pretnju, nije menjala. Menjala su se sredstva kojom će se ona opravdati. Jugoslovenska strana, pod uticajem pretnji, činila je ustupke, sve do prihvatanja okupacije države. Pokušaji da se spor reši mirnim putem nisu propali, oni su sprečeni. Agresija na SRJ bila je prva, a ne poslednja mera.

PROPORCIONALNOST UPOTREBLJENIH SREDSTAVA

„Obim, dužina i intenzitet planirane vojne intervencije moraju biti minimalni, u dovoljnoj meri da obezbede definisan cilj- zaštitu ljudskih života“ (Report, 2001: XII). „Izvođenje vojnih operacija podrazumeva ograničenu silu, a intenzitet operacije mora biti minimalan, kratak i proporcionalan“ (Nakarada, 2008:116). Pomenuti princip meri stepen ugroženosti ljudskih prava i odmera sredstva koja se pri tome moraju upotrebiti. Najpre treba ukazati da nije bilo ugrožavanja ljudskih prava u tolikoj meri da se upotrebi sila koja je upotrebljena. Dokumenti Ministarstva spoljnih poslova Joške Fišera i regionalnih administrativnih sudova u Nemačkoj, svedoče da kriterijumi etničkog čišćenja i genocida nisu ispunjeni (Vidovdan, 2012). Mišljenje Gornjeg administrativnog suda u Minsteru od februara 1999. god. donosi zaključak da uočeno iseljavanje Albanaca ne pretpostavlja etničko čišćenje: „Čak i ako bi srpska država blagonaklono prihvatila ili čak imala nameru da deo građanstva koje sebe vidi u beznadežnoj situaciji ili koje se protivi obaveznim merama, emigrira, to još uvek ne predstavlja program progona usmeren protiv celokupne albanske većine (na Kosovu)“ (Vidovdan, 2012). S druge strane, Savet bezbednosti je izrazio zabrinutost zbog iseljavanja preko 230 000 ljudi iz domova (Resolution 1199, 1998) a potom i zbog predstojeće pretpostavljane humanitarne katastrofe (Resolution 1203, 1998), ali nigde nisu pomenuti genocid ili etničko čišćenje. U drugom mišljenju stoji da etnički Albanci na Kosovu niti su bili niti su sada izloženi grupnom progonu na regionalnom ili nacionalnom nivou u Saveznoj Republici Jugoslaviji (Vidovdan, 2012). To detaljnije

potvrđuje Ministarstvo spoljnih poslova Nemačke: „U sadašnjem vremenu se unutar SRJ uočava povećana tendencija povratka izbeglih u svoje domove. Prema proceni Ministarstva spoljnih poslova, individualni kosovski Albanci (i članovi njihovih porodica) još uvek imaju na raspolaganju određene mogućnosti naseljavanja onih delova Jugoslavije u kojima već žive njihovi sunarodnici ili prijatelji, koji su spremni da ih prihvate i pomognu ih“ (Vidovdan, 2012). Na osnovu navedenog autori zaključuju da na području Kosova nisu uočeni pokazatelji masovne ljudske patnje. U navedenim emigracijama nije uočena genocidna namera niti namera da se Albanci „etnički očiste“. One su stvorile bojazan da do takvih namera ne dođe. Ukoliko se otklone sumnje u postojanje masovne ljudske patnje, ostaje kao oslonac intervenciji „prekomerna upotreba sile od strane srpske policije protiv civila i mirnih demonstranata“ (Resolution 1160, 1998). „Da li je samo na osnovu toga, usled neidentifikovane humanitarne katastrofe, uz konstatovanje da do nje može doći, bilo opravdano gađati civilne objekte na teritoriji cele SRJ, koristiti osiromašeni uranijum, kasetne i grafitne bombe, izuzetno destruktivno, toksično i kancerogeno oružje?“ (Nakarada, 2008: 118) Autori smatraju da nije jer se definisan cilj- zaštita ljudskih života ne može ostvariti istovremenim oduzimanjem života i onima u čiju zaštitu je intervencija preduzeta. Pomenuto oružje se ne sme koristiti protiv civila (Resolution 1997/36). U skladu sa principima Povelje Ujedinjenih nacija, Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima, Paktovima o ljudskim pravima, Međunarodnim konvencijama o ljudskim pravima i Ženevskih konvencija od 1949. i njihovim Protokolima, donete su Rezolucije kojim se izražava zabrinutost zbog neselektivnog korišćenja ova-kvog oružja, kako protiv oružanih snaga, tako i protiv civila. Eksplicitno se u ravan sa nuklearnim i hemijskim oružjem, pominju i kasetne bombe i oružje sa osiromašenim uranijumom zbog njihovog zajedničkog posledičnog kumulativnog dejstva; dugotrajnih posledica koje proizvode po život i zdravlje ljudi. Njihovo korišćenje nije u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava i humanitarnog prava. (Resolution 1996/16). Kako se onda može prihvatiti zaštita ljudskih prava koja nije u skladu sa standardima ljudskih prava? Kako se može očekivati zaustavljanje ljudske patnje ako je njima potom dugotrajno ugroženo pravo na zdravlje i zdravu životnu sredinu? Treba naročito pomenuti korišćenje kasetne municije. Bačeno je 1765 kontejnera sa 295.000 kasetnih bombi na naseljena područja (Cluster munition coalition, 2012). Ubijeno je minimum 500 civila u ovim udarima, i Srba i Albanaca (WSWS, 1999). Organizacija *Zaštitnici ljudskih prava* je zbog toga 13. maja 1999. godine poslala pismo generalnom sekretaru NATO-a Havijeru Solani, naglašavajući ozbiljnu zabrinutost što NATO pogađa civile, kao i civilne ustanove kasetnim bombama. Kasetne bombe se ubrajaju u konvencionalno oružje ali zbog svoje razorne prirode se ne smeju upotrebljavati u civilnim područjima. Ženevske konvencije i Protokoli to propisuju, a u skorije vreme je potpisana i Konvencija o zabrani kasetne municije.

Nemoguće je prihvatiti i opravdati da se za prevashodni cilj zaštite ljudskih prava i masovne ljudske patnje (zaštite Albanaca) koristi oružje koje neposredno i dugotrajno narušava osnovno ljudsko pravo na život i doprinosi širenju i uvećavanju ljudske patnje. Da li su baš ta sredstva bila neophodna za postizanje cilja? Meta napada su bili i kulturni spomenici, civilne mete (30% od ukupnih meta), industrijski objekti (Nakarada, 2008: 118). Treba posebno napomenuti uništenje dve rafinerije nafte, rušenje Avalskog tornja, zgrade Radio televizije Srbije, petrohemije u Pančevu, Žeželjevog mosta u Novom Sadu, fabrike automobila Zastava iz Kragujevca, zgrade Generalštaba u samom centru Beograda, ambasade Kine, pijacu i centar Niša i mnoge druge civilne ciljeve. Iako je intervencija prevashodno sprovedena radi zaštite prava Albanaca na Kosmetu, proširena je na celu teritoriju SRJ, sa podjednakim intenzitetom i razaranjima. To je, ukupno posmatrano, bila prekomerna nepotrebna snaga.

RAZUMNI IZGLEDI ZA USPEH

Moraju postojati razumni izgledi za uspeh u zaustavljanju ili sprečavanju patnje koja je opravdala intervenciju, sa posledicama akcije koje ne smeju biti gore od posledica koje bi nastupile u odsustvu akcije (Report, 2001, XII). To znači da posledice sprovedene intervencije ne smeju biti gore od početnog problema zbog kojeg se ona preduzima (Nakarada, 2008: 116).

Godine 2008. proglašena je Republika Kosovo. Ova činjenica se direktno suprotstavlja izveštaju *Odgovornost za zaštitu*. On pretpostavlja dvogubu odgovornost suvereniteta: poštovanje suvereniteta druge države, s jedne strane i zaštitu ljudskih prava, sa druge strane (Report, 2001:8). Intervencija, samim tim ne sme imati za svoj cilj i nameravanu posledicu, odsecanje dela teritorije države na kojoj se intervencija preduzima. Iako je nezavisnost proglašena 9 godina nakon intervencije, direktna je njena posledica. Najvalidniji pokazatelj toga je izjava inicijatora intervencije, Tonija Blera prilikom posete Prištini, u leto 2010. god., kada je nedvosmisleno izrekao sam cilj intervencije: „...postalo je jasno da je jedini način da se odbrane vrednosti mira i slobode, omogućavanje nezavisnosti Kosovu (...) Pomogli smo. NATO je pomogao. Britanija i naše hrabre oružane snage su pomogle (...) Ono što smo uradili, kada smo intervenisali 1999. god., bilo je da vam damo šansu za novo poglavlje u istoriji Kosova“ (The office of Tony Blair, 2010). Jedan od pokazatelja posledica intervencije ponudio je Robert Hajden, direktor centra za Ruske i istočnoevropske studije na Univerzitetu u Pitsburgu: „Žrtve među srpskim civilima u prve tri nedelje rata, veće su nego sve žrtve na obe strane na Kosovu u 3 meseca koje su prethodile ovom ratu, a ipak ova tri meseca je trebalo da predstavljaju humanitarnu katastrofu“ (Čomski, 2000: 28). Takođe, u martu 2000. god. Jirži Dinstbir izvestio je Komisiju UN za ljudska prava: „Bombardovanje nije rešilo probleme. Ono je samo umnožilo postojeće i stvorilo nove.“ Najveći deo

Kosovo je „etnički očišćen od nealbanskog življa, pokrajina je podeljena bez ikakvog pravnog sistema, njome dominiraju ilegalne strukture OVK, a veoma često rivalske mafije“ (Džonston, 2005: 319). Henri Kisindžer, bivši državni sekretar SAD, izjavljuje da je rat proizveo „više izbeglica i žrtava nego bilo koja druga alternativa koja bi se mogla zamisliti“ (Todorov, 2001). Takođe, prote-rano je preko 250.000 Srba, Roma i drugih nepoželjnih etničkih grupa (Gibbs, 2009). Uništava se srpsko kulturno i versko nasleđa na Kosovu i Metohiji uz prisustvo NATO-a, a kriminalizacija kosovskog političkog establišmenta se nastavlja, dok privreda zamire. Rečju, „najneprijatniji aspekt kosovskog slu-čaja jeste to da je najavljivana humanitarna intervencija poslužila uglavnom za povećavanje obima zločina.“ Bombardovanje je izazvalo veću katastrofu od one zbog koje je intervencija izvedena, proizvelo je ogromnu materijalnu i ekološku štetu u Srbiji ali i na Kosovu. Albanci i Srbi su masovno počeli da na-puštaju Kosovo kada je bombardovanje krenulo. Dok su se proterani Albanci vratili na Kosovo nakon završetka vojne intervencije, proterani Srbi i ostali nealbanci nisu, tako da je intervencija rezultirala stvaranjem gotovo etnički čistog entiteta, sa slabim institucijama, ekstremno kriminalizovanog i eko-nomski neodrživog (Nakarada, 2008: 118). Konačan broj žrtava zvanično nije saopšten, a srpske procene se kreću između 1 200 i 2.500 poginulih oko 5.000 ranjenih (WSWS, 1999). Posledica korišćenja kasetne municije je dugotrajno loše stanje terena zasićenih ostacima kasetnih bombi, od kojih oko 30.000 nije eksplodiralo (MONITOR, 2011). Provera ispitivane municije dovodi do kontaminacije životne sredine sa dugoročnim posledicama po lokalno sta-novništvo (Petković, 2012: 3). Isti je slučaj i sa dejstvima osiromašenog urani-juma gde je dovoljna samo jedna jedina čestica OU u limfnim čvorovima da razori ceo imunološki sistem.

Neispunjenje navedenog principa najbolje oslikava zaključak Dajane Džonston: „Godina 1999. ostavila je „otvorene rane“ na Balkanu. Rat i eko-nomska propast koja ga prati predali su ovaj kraj u ruke organizovanom kri-minalu koji se bavi krijumčarenjem droge, oružja i žena (2005: 319). Stanje je odmaklo od prvobitnog cilja zaštite ugroženih albanskih civila na Kosovu- na osnovu izloženog, autori zaključuju da je pogoršano.

DONOŠENJE ODLUKE OD STRANE NADLEŽNOG ORGANA

Poslednji princip glasi: ne postoji bolji ili relevantniji organ od Saveta bezbed-nosti UN, koji bi odobrio vojnu intervenciju u cilju zaštite ljudi (Report, 2001: XII). U nastavku određenja se razjašnjava da bi pre donošenja formalne od-luke trebalo potvrditi postojeće činjenično stanje- etničko čišćenje ili velike gubitke ljudskih života. Ovo načelo po svojoj suštini zatvara krug prethodno navedenih principa. To je formalna potvrda sticanja uslova za intervenciju kroz odluku nadležnog organa. Odluku o intervenciji u slučaju Kosmeta nije

donela legitimna vlast, na osnovu nepristrasnih informacija, kako se zahteva u izveštaju. Legitimna instanca za autore izveštaja predstavlja SB UN, pri čemu se smatra da stalne članice treba da se odreknu prava na veto, ukoliko većina podržava intervenciju. Odluku o intervenciji ne samo da nije doneo SB UN nego je nije donela ni jedna legalna i legitimna institucija agresorskih zemalja. Pored Povelje UN, prekršeni su čl. 5 NATO Povelje, odredbe ustava Italije, Rusije, Kine (Nakarada, 2008: 117). „Treba naglasiti da ni u jednom trenutku Savez nije formalno objavio rat, što je naročito značajno zato što objavu rata moraju da ratifikuju zakonodavna tela država-članica; drugim rečima, ta objava bi rat pretvorila u predmet unutrašnjeg političkog razmatranja, a to se nije dogodilo. Zapravo, američki Kongres nije izrazio saglasnost. Dakle, Savez, odnosno njegov nukleus koji donosi odluke, delovao je u svakom pogledu le-gibus solutus, kao telo koje je iznad zakona“ (Ananiadis, 2003).

ZAKLJUČAK

Ispitivanjem svakog od navedenih principa došlo se do zaključka da sprovedena vojna humanitarna intervencija nije opravdana. Pravedni cilj nije ostvaren, jer je masakr u Račku, kojim je neposredno opravdana intervencija, predstavljao konstrukciju medija i iskrivljeno svedočenje pojedinaca. Drugi princip nije ostvaren jer pokušaji da se spor reši mirnim putem nisu propali, oni su sprečeni. Agresija na SRJ bila je prva, a ne poslednja mera. Upotrebljene mere nisu bile proporcionalne sudeći po razrušenim civilnim objektima i brojem civilnih žrtava, upotrebljenim kasetnim bombama i oružju sa OU. Za ostvarenje postavljenog cilja- zaštite Albanaca, upotrebljena sila jeste bila prekomerna. Posledice koje su nastupile: proglašenje Republike Kosovo, broj raseljenih i poginulih ljudi koji je porastao tokom i nakon intervencije, neposredna ekonomska propast zemlje usled razrušenih industrijskih postrojenja, ugroženo zdravlje ljudi usled kontaminiranih i neočišćenih terena od oružja od osiromašenog oružja, ukupno posmatrano gore su od početnog stanja zbog koje je preduzeta intervencija. Na kraju, sama odluka da se interveniše nije doneta od strane SB UN, legitimnog nadležnog organa.

LITERATURA

- [1] A timeline of cluster bomb use, 2012. *Cluster munition coalition*, [online] dostupno na: < <http://www.stopclustermunitions.org/the-problem/history-harm/> > [Pristupljeno 21. marta 2012]
- [2] Ananiadis, G., 2003. Karl Šmit na Kosovu, ili rat uzeti ozbiljno, *Republika*, [online] dostupno na: < <http://www.republika.co.rs/308-309/14.html> > [Pristupljeno 25. marta 2012].
- [3] *Bombardovanje – kako se vodio rat*, 2009. [film] Autori: Filip Švarm, Radoslav Čebić. Srbija: RTS
- [4] Cluster munition ban policy, 2011., *MONITOR*, [online] dostupno na: < http://www.the-monitor.org/index.php/cp/display/region_profiles/theme/1327 > [Pristupljeno 29. marta 2012].
- [5] Čomski, N., 2000. *Novi militaristički humanizam: lekcije Kosova*, Beograd: Filip Višnjić
- [6] Džonston, D., 2005. *Suludi krstaši*, Beograd: IGAM
- [7] Gibbs, D., 2009. First Do No Harm, *Tikkun*, [online] dostupno na: < http://www.tikkun.org/article.php?story=jul_09_gibbs > [Pristupljeno 24. marta 2012]
- [8] Gibbs, D., 2010. *Humanitarno razaranje Jugoslavije*. Novi Sad: Knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci.
- [9] Herman, E. S. i Piterson, D., 2010. *Politika genocida*. Beograd: Vesna ino d.o.o.
- [10] Hofbauer, H., 2009. *Eksperiment Kosovo*. Beograd: Albatrosplus d.o.o.
- [11] *Kraj – osuđeni na progonstvo*, 2007. [film] Autori: Jevgenij Baranov, Aleksandar Zamislov. Rusija: Prvi kanal ruske televizije.
- [12] Nakarada, R., 2008. *Raspad Jugoslavije: problem tumačenja, suočavanja i tranzicije*. Beograd: Službeni glasnik.
- [13] Pavić, A., Interni nemački dokumenti o Kosovu, 2012. *Vidovdan*, [online], dostupno na: < <http://www.vidovdan.org/arhiva/print740.html> > [Pristupljeno 29. marta 2012].
- [14] Petković, Slobodan, 2012. *Osiromašeni uranijum: zaštita životne sredine i stanovništva, naša večita briga i obaveza*, [online] Beograd: Beogradski forum za svet ravnopravnih dostupno na: < <https://docs.google.com/file/d/0B-4gMauZDSIk2lIdVp-TUzBTakdGUWw3U2pTQXVpZw/edit?pli=1> > [Pristupljeno 27. marta 2012].
- [15] Pregovori u Rambujeu, 2002. *NIN* [online], dostupno na: < <http://www.nin.co.rs/2002-11/28/26104.html> > [Pristupljeno 30. marta 2012].
- [16] *Račak – laži i istine*, 2009. [film] Autor: Slaven Kranjc. Srbija: RTS.
- [17] *Rat za Kosmet*, 2000. [film] Autor: Miroslav Lazanski, Srbija
- [18] Rowland, J., 1999. Kosovo massacre: ‚A twisted mass of bodies‘, *BBC*, [online] dostupno na : < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/256381.stm> > [Pristupljeno 15. marta 2012].
- [19] Simić, I., 2006. *Istina o Račku*. Beograd: Čigoja štampa.

- [20] Simić, P., 2000. *Put u Rambuje: Kosovska kriza*. Beograd: NEA d.o.o. dostupno na sajtu: Projekat Rastko < <http://www.rastko.rs/kosovo/delo/12517> > [Pristupljeno 26. marta 2012]
- [21] Smiljanić, S., 2009. *Agresija NATO- Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana u odbrani otadžbine*. Beograd: Čugura print.
- [22] Speech by Tony Blair to National Assembly of the Republic of Kosovo, 2010. *The office of Tony Blair*, [online], dostupno na: < <http://www.tonyblairoffice.org/speeches/entry/speech-by-tony-blair-to-national-assembly-of-the-republic-of-kosovo/> > [Pristupljeno 28. marta 2012].
- [23] Studije: Srbija 2000 – godinu dana posle bombardovanja, 2000. *VREME*, [online] dostupno na: < http://www.vreme.com/arhiva_html/494/08.ASP > [Pristupljeno 25. marta 2012].
- [24] The International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), 2001. *The Responsibility to Protect*. Ottawa: International Development Research Center.
- [25] Todorov, C., 2001. Sećanje na zlo, iskušenje dobra, *Republika* [online] dostupno na: < http://www.yuorpe.com/zines/republika/arhiva/2001/256/256_21.html > [Pristupljeno 24. marta 2012].
- [26] UN Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1996. *Resolution 1996/16*, Geneva: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, dostupno na: < <http://prop1.org/2000/du/resource/000310un.htm> > [Pristupljeno 28. marta 2012].
- [27] UN Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, 1997. *Resolution 1997/36*, Geneva: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, dostupno na: < <http://www1.umn.edu/humanrts/links/sub-com.html> > [Pristupljeno 28. marta 2012].
- [28] UN Security Council, 1998. *Resolution 1160*, New York: The Security Council, dostupno na: < <http://www.un.org/peace/kosovo/98sc1160.htm> > [Pristupljeno 30. marta 2012].
- [29] UN Security Council, 1998. *Resolution 1199*, New York: The Security Council, dostupno na: < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement> > [Pristupljeno 30. marta 2012].
- [30] UN Security Council, 1998. *Resolution 1203*, New York: The Security Council, dostupno na: < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/321/21/PDF/N9832121.pdf?OpenElement> > [Pristupljeno 30. marta 2012].
- [31] Uredništvo, 1999. NATO Kasetne Bombe Pobile 100 Albanaca Na Kosovu: A Gdje Su Izrazi Gnjeva I Osude?, *World Socialist Web Site (WSWS)*, [online] dostupno na: < <http://www.wsws.org/sh/1999/maj1999/nato-m15.shtml> > [Pristupljeno 21. marta 2012].
- [32] Uskoković, Z., 2009. Laž za NATO bombe, *Večernje NOVOSTI*, [online] dostupno na: < <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/aktuelno.292.html:230221-Laz-za--NATO-bombe> > [Pristupljeno 20. marta 2012].

Sandra Davidović i Andrijana Taskov

THE APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF
RESPONSIBILITY TO PROTECT REPORT ON
HUMANITARIAN INTERVENTION IN KOSOVO

Abstract:

In this work, the authors will analyze respecting the principle of humanitarian interventions on the example of Kosovo and Metohija. First, we will point out the report of the responsibility to protect the established principles, the reasons for its making and its significance. Then, relying on the report, each principle will be defined individually. Collecting relevant data, the authors will demonstrate their no realization in the case of Kosovo. According to this, we will provide an answer to the question of the justification of humanitarian intervention in 1999. year.

Key words:

humanitarian interventions, principle of interventions, Kosovo.